

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעור ממורנו ורבינו

מרא דאתרא דשכונת "אדמור מצאנז-והסביבה"

הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ש"ק פ' ויחי תש"פ

מצות כיבוד אב ואם לאחר פטירתם

כ' בפרשת ויחי שיעקב אבינו ביקש מיוסף הצדיק "אל נא תקברני במצרים, ושכבתי עם אבותי, ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם, ויאמר אנכי אעשה כדברך, ויאמר השבעה לי וישבע לו".

קושיית הפנים יפות על שבועת יוסף הצדיק

הפנים יפות הקשה מהמבואר בנדרים (ח.) שהנשבע לקיים את המצוה לא חלה שבועתו משום שמושבע ועומד מהר סיני, ואין שבועה חלה על שבועה, וא"כ כיון שיוסף הצדיק הי' חייב לקבור את יעקב אבינו בא"י משום מצות כיבוד אב, למה הי' צריך לישבע ג"כ (ואע"פ שלא הי' מושבע מהר סיני, אבל בני נח גם מצווים על כיבוד אב ואם כמו שיתבאר בהמשך). והוסיף דבשלמא לשיטת הבעה"מ והר"ן דס"ל, דמה ששבועה אינה חלה לקיים את המצוה הוא רק לגבי נקודה אחת, שאינו חייב קרבן אם יעבור על השבועה, א"כ בעצם השבועה חלה, ושפיר מובן למה יעקב אבינו השביע את יוסף, אבל לפי הרמב"ן שאם נשבע לקיים את המצוה אין השבועה חלה כלל, ק' טובא למה השביע את יוסף.

הפנים יפות תי', דאע"פ שהאבות קיימו כל התורה לפני מתן תורה (עי' יומא כ"ח.), מ"מ יוסף הצדיק לא נחשב כמצווה ועושה וכמושבע ועומד, רק הי' בגדר אינו מצווה ועושה, וא"כ כיון שלא היו מצווים במצות כיבוד אב, לכן יעקב אבינו השביע אותו כיון שבני נח מצווים על השבועה כמבואר במל"מ (הל' שבועות פ"ט). עוד תי' הפנים יפות, דאמנם השבועה לא חלה, אבל השביע את יוסף כדי שפרעה לא יוכל למונעו מלהעלות עצמות אביו לא"י כמבואר ברמב"ן (פ' ויחי).

יישוב המהרי"ל דיסקין זצ"ל

המהרי"ל דיסקין זצ"ל דייק מהלשון של יעקב אבינו "ועשית עמדי חסד ואמת", ולא ציווהו במפורש שיתחייב מדין כיבוד אב, והיינו כדי שלא יהיה מצווה, וממילא יוכל להשביעו אח"כ. אבל הגר"א גנחובסקי זצ"ל העיר על תי' זה, דאפילו אם לא ציווהו מפורש, מ"מ תיפו"ל שחייב לעשותו מדין כיבוד אב, ובפרט יש לדון דלכאורה יש מצות כיבוד אב גם אם לא ציווהו, כשהבן עושה דבר שהוא טוב לאביו. אבל עדיין יש להסתפק, למה יוסף הצדיק לא היה מצווה לקבור אביו בא"י מדין מצוה לקיים דברי המת.

מצוה לקיים דברי המת בדבר שאינו ממון

בשו"ת שבות יעקב (ח"א ס"י קס"ח) נשאל אודות אשה ששכבה על ערש דוי, ולפני מותה קראה לבניה ולבנותיה וציוותה להם שאם יהי' איזה מחלוקת ביניהם, ידונו הכל ע"פ אחד מקרובותיה, ולאחר מיתתה אחד מהבנים אמר שאינו מרצה לדון בפני אותו פלוני משום שהוא ע"ה ואינו יודע לדון דין תורה, ועוד הוסיף שנודע לו שאותו פלוני אוהב יותר אחד מהאחין.

אחרי שהשבו"י הקדים דיש לחלק שאלה זו לכמה שרשים ואופנים, כי דלא אמרינן מצוה לקיים דברי המת אלא בנכסיו וירושתו אבל לא בשאר דברים, ובפרט דהסכמת הפוסקים היא דלא אמרינן מצוה לקיים דברי המת א"כ המת נתן הדבר לשליש לשם כך בחיים חיותו, וזה לא שייך בדברים

אחרים. השבויי הביא ראיי לסברתו מהא דכתיב "ויצוו אל יוסף לאמור אביך צוה לפני מותו לאמור... אנא שא נא פשע אחיך... ויאמר אליהם יוסף אל תיראו... וינחם אותם". מזה משמע שיוסף לא הי מחוייב לקיים צוואת אביו, ולכן יעקב הי צריך לבקש כ"כ ולומר "אנא שא נא", ובנוסף לכך יוסף הי צריך להבטיחם ולנחמם ולדבר אל לבם, ובנוסף לכך יעקב הי צריך להשביע את יוסף "ונשאתני ממצרים", משמע דבצוואה לחוד בלי שבועה לא הי חייב לקיים מצוותו מדין מצוה לקיים דברי המת, והיינו משום שאינו בדבר שבממון.

כמו"כ מבואר בתשב"ץ (ח"יב סי' נ"ג ד"ה ולענין מצוה) שנשאל אודות ראובן שנדר נדר ע"ד המקום ועל דעת רבים שלא ידבר עם שמעון אחי אשתו, ותלה חרטתו בכפירה בתורה, שכך אמר בשבועתו, שאם יתחרט יהי כופר בתורת משה. בתוך המו"מ הביא שאביו של ראובן ציוהו בעת פטירתו שידבר עם שמעון אחי אשתו, ולכן אפשר יש בזה משום מצוה לקיים דברי המת, וענה לו התשב"ץ דלא בכל דבר אמרינן מצוה לקיים דברי המת, דאין האדם בשעת מיתתו נביא ולא מלך ונשיא שיצוה החיים לקיים דבריו, שאין שלטון ביום המות (קהלת ח'), ולא אמרו זה אלא כשצוה שיעשה מממונו כלום, שמצוה לקיים דברו, דהרי בממון שלו יכול לצוות, וחייבין הכל לקיים דברו, ונכלל בכלל מצות נחלות, וגם זה דווקא כשמסר הממון ביד שלישי. עוד הוסיף שם דא"א להקל מדין כיבוד אב, כיון שנדר לפני ציווי אביו, וממילא הוי כאילו אביו אמר לו לעבור על ד"ת דאין שומעין לו.

קושיית המהרש"ם על השבות יעקב

בשו"ת מהרש"ם (ח"יב סי' רכ"ד סק"י"ב) הק' על השבויי מהמבואר ברמב"ן (ריש פ' ויחי עה"פ השבעה לי) שכי' וז"ל לא הי יעקב חושד בנו הצדיק האהוב לו שימרה על מצות אביו ועל הדבר אשר הבטיחו ואמר אנכי אעשה כדברך, אבל עשה כן לחזק הענין בעיני פרעה, אולי לא יתן לו רשות להפרד ממנו, ויאמר לו שלח אחיך ועבדיך ויעלוהו שם, או שיחפוץ פרעה שיקבר הנביא בארצו לכבוד להם ולזכות, ולכן השביעו כי לא יהי נכון להעבירו על שבועתו, וגם יוסף יצטרך יותר להשתדל בענין מפני השבועה עכ"ל. הרי מפורש ברמב"ן שיעקב אביו השביע את יוסף הצדיק רק כדי שפרעה לא יוכל למונעו מלקבור את יעקב בא"י, ולא חשדו שימרה את פיו, וא"כ א"א להביא ראיי דלא שייך מצוה לקיים דברי המת משום שאינו דבר שבממון, דהא כל הנדון לא הי משום מצוה לקיים דברי המת אלא כדי שפרעה לא ימנעו.

שיטת הנודע ביהודה דיש מצוה לקיים דברי המת גם בדבר שאינו ממון

אבל מדברי שו"ת נוב"ת (אהע"ז סי' מ"ה) יש להוכיח דס"ל, דמצוה לקיים דברי המת היא גם בדבר שאינו ממון, דהביא מעשה בשמעון ולוי אחים, שמעון היה בחור ולוי היה נשוי ויש לו בת גדולה, ולוי הי גם שותף עם אחיו שמעון בעסקים והיו דבוקים באהבה ביניהם, ולכן לוי הציע לשמעון שיתחתן עם בתו, אבל שמעון סירב מחמת מיעוט הנדן, וזה גרם קצת לפירוד לבבות. ויהי היום ולוי חלה ויקרא לאשתו ואמר לה שהוא יודע שלאחר מותו רבים יתאמצו לשדך את בתו לשמעון, ולכן הוא מצוה לאשתו לא להסכים. אחרי שלוי נפטר, הרבה אנשים התאמצו לטובת היתומה שתתחתן עם שמעון, בפרט שלא הי לה נדן, ואמנם האלמנה רצתה השידוך אבל פחדה מחמת צוואת בעלה, והשואל כי דאין זה רק שאלה באיסור דרבנן של מצוה לקיים דברי המת מצד האלמנה, אלא הוא גם איסור תורה מצד הבת שחייבת בכיבוד אב, ואע"פ שיש לה גם חיוב כיבוד אם לעשות רצונה, מ"מ שנינו בקידושין דאם אביו אומר השקני מים ואמו אומרת השקני מים, חייב ליתן לאביו משום שאתה ואמך חייבים בכבוד אביך, ואע"פ שאביה כבר נפטר, מ"מ עדיין חייבת בכיבוד אב, ואע"פ שאם ההורים נתגרשו אין לאב דין קדימה, יש לחלק בין גירושין למיתה ע"ש.

הנו"ב דחה טענת השואל וכי' דלא שייך מצוה לקיים דברי המת אלא בהשליש מתחילה ביד שלישי, ועוד דהבעל צוה לאשתו על נישואי בתה, וזה אינו מסור ביד אשתו דהרי בתה יכולה להנשא בלי הסכמת אמה (אע"פ שאינה מצווה במצות פו"ר, ועי' מש"כ בזה במעדני יו"ט ח"יב סי' נ'). עוד העיר, דמש"כ השואל כיון שהאלמנה חייבת בכבוד בעלה גם אחר מותו, ממילא שייך בזה אתה ואמך חייבים בכבוד אביך, אינו נכון משום דכיון שהאלמנה יכולה להנשא לאחר, בודאי אינה חייבת בכבוד בעלה (אבל עי' בשו"ת מחנה חיים ח"ח סי' ל"ב שהקשה על הנו"ב דכל זמן שהיא אלמנה עדיין קרובה אליו, דכל המתאבלים על מיתתו גם מתאבלים על ליקוט עצמות כמבואר בשו"ע יו"ד סי' ת"ג ובש"ך סי' שעה"ק סק"ח, ורק אחרי שתנשא לבעל שני אינה מתאבלת יותר כמבואר בשו"ת

חתי"ס יו"ד ס"י שני"ה), ולפ"ז אדרבה הבת צריכה לשמוע לקול אמה החי יותר מלקול אביה שנפטר, דלעולם כבוד החי עדיף מכבוד המת (אמנם ע"י בשו"ת רע"א מהדו"ק ס"י ס"ח שהקשה עליו דהא נפסק בשו"ע יו"ד סוסי" שעי"ן, שאם אמו נפטרה וצוותה לו לומר קדיש אחריה, אם אביה מקפיד שלא יאמר קדיש, חייב לשמוע לקול אביו כיון דכבוד אב קודם לכבוד אב, ולא כ"י דכבוד החי קודם לכבוד המת), ובסו"ד כ"י הנו"ב דבודאי א"צ לשמוע לדברי האב אם הוא נגד רצונה כיון שהאב לא ציוה להבת כלום, ומזה דייק השדי חמד (ח"ה עמוד ס"ה ד"ה ומדברי) דלולי כל זאת, היתה הבת חייבת לקיים דברי האב משום מצוה לקיים דברי המת, והיינו גם במילי דאינו דררא דמונא, ודלא כשו"ת שבות יעקב ותשב"ץ הנ"ל.

האם מותר להספיד מי שצוה שלא להספידו

עוד יש להביא ראיי" מהא דמבואר בשו"ע בהל' שמחות (יו"ד ס"י שד"מ ס"י) דמי שצוה שלא יספדוהו שומעין לו, ויש מקום להסביר דהכוונה היא דמותר לשמוע לו, אבל אם רוצים להספידו אין איסור בדבר, אבל מאידך גיסא נפסק בשו"ע בהל' נחלות (חו"מ ס"י רנ"ג ס"ל) דשכיב מרע שצוה ואמר אל תספדוני, אין סופדין אותו, משמע דיש איסור בדבר, והסביר שם הסמ"ע (סקס"ט) דיש איסור משום מצוה לקיים דברי המת, ומזה הביא השדי חמד (ח"ה עמוד ס"ה ד"ה והנה) בשם הפוסקים דגם בשאר מילי אמרינן מצוה לקיים דברי המת.

אבל השד"ח הביא בשו"ת אוריין תליתאי (ס"י כ"ד) דחה ראיי" זו, וכ"י שהשו"ע מירי באופן שצריך לשכור מספידים, וזה כבר ענין השייך להירושה, ובה שומעין לו דעל הירושים מוטל לקיים דברי המת, משא"כ אם אין בזה הוצאות ממון דלא שייך לומר מצוה לקיים דברי המת, ורשאי להספידו.

חיוב כיבוד אב לאחר מותו

והנה האחרונים האריכו בסוגיית שבועת יוסף הצדיק, אבל כולם הבינו שהיתה כאן מצות כיבוד אב, גם בלי מחלוקת הפוסקים אם היתה כאן מצוה לקיים דברי המת, ואע"פ שהמצוה היתה לכבדו לאחר מותו, מ"מ כבר שנינו בקידושין (ל"א:) ת"ר מכבדו בחייו ומכבדו במותו, ומפורסם המדרש (בראשית רבה פ"ר צ"ו) וז"ל ועשית עמדי חסד ואמת, יש לך אדם שהוא מכבד את אביו, פעמים מפני היראה, פעמים מפני הבושה, אבל לאחר מיתה, חסד של אמת הוא", וכן במס' שמחות (סוף פ"ט) "המכבד אביו ואמו במותו, כאילו כיבדן בחייהו, משום שהמכבדן בחייהו משום יראה ומשום ירושה, והמכבדן במותו אין מכבדן אלא לשם שמים עכ"ל.

האם מצות כיבוד אב לאחר מותו מדאורייתא או מדרבנן

והנה נחלקו הראשונים ואחרונים אם מצות כיבוד אב לאחר מותו הוא מדאורייתא או רק מדרבנן. מצד אחד מביאים ראיי" שהיא מדרבנן מהמבואר בירושלמי במו"ק (פ"ג ה"ח) שעל אביו קורע ומגלה את לבו "מפני שבטלה ממנו מצות כיבוד", ומביאים עוד ראיי" מהירושלמי בקידושין (פ"א ה"ז) דאמר ר' אבין אחר פטירת הוריו, "פטור אני מכיבוד אב ואם", ועוד מהמבואר בפסחים (נ"ו.) שחזקיהו המלך גרר עצמות אביו על מטה של חבלים, ועוד מהמבואר בקידושין (ל"א:) שרב אסי לא יצא להקביל פני ארונה של אמו.

ראיי" שמצות כיבוד אב ואם לאחר מותם היא מדאורייתא

אבל רוב הפוסקים ס"ל שהיא מצוה מה"ת גם לאחר מיתת אביו ואמו, ומביאים ראיי" מלשון הגמ' "מכבדו בחייו מכבדו במותו", ולא כ"י שיש נ"מ בין החיובי כיבוד, וגם השו"ע והנו"כ לא כ"י נ"מ בזה, ואדרבה תוס' בכתובות (פ"ו. ד"ה פריעת) והרא"ש (שם פ"ט ס"י י"ד) נקטו שמצות היתומים לפרוע חוב אביהם היא מה"ת, אלא שאין כופין ע"ז, וכן פסק הסמ"ע (חו"מ ס"י ק"ז סק"א), ועכ"ל שהמצוה לכבדם לאחר מותם היא מה"ת.

כיבוד אשת אביו ואחיו הגדול לאחר מיתת אביו

והנה שנינו בכתובות (ק"ג.) לגבי החיוב לכבד אשת אביו, בשעת פטירתו של רבי אמר, הזהרו בכבוד אמכם, והקי' הגמ' דאורייתא היא, ות"י שהיא רק היתה אשת אביהם, והקי' דאשת אב גם

מדאורייתא דתניא "כבד את אביך ואת אמך", "את אביך" - לרבות אשת אביך, "את אמך" - לרבות בעל אמך, ותי' הגמ' הני מילי מחיים אבל לאחר מיתה לא, וכן נפסק בשו"ע (יו"ד סי' ר"מ סכ"א) חייב אדם לכבד אשת אביו וע"פ שאינה אמו, כל זמן שאביו קיים, אבל לאחר מיתה אינו חייב בכבודה, ומ"מ דבר הגון לכבד גם לאחר מיתה.

כמו"כ דרשו חז"ל שם שחייב בכבוד אחיו הגדול, אבל לא מיעטו החיוב לכבדו לאחר מיתת האב, והרמב"ן (ספר המצוות שורש ב') הסתפק אם החיוב לכבד אחיו הגדול הוא גם לאחר מיתת אביו, וספיקתו הוא האם הוא חיוב עצמי, או שהוא משום כבודו של אביו, ונ"מ לגבי החיוב כיבוד אחר מיתת האב. ברמב"ם ושו"ע לא כ' נ"מ לגבי החיוב לכבד אחיו הגדול בין חיי אביו או לאחר מותו, אבל הר"י ורא"ש בקידושין (פ"ק סי' מ"ה) נקטו שפטור לכבדו לאחר מותו, וכן נקט בשו"ת רע"א (סי' ס"ח) בפשיטות.

חילוק רע"א בין שני סוגי כיבוד

לפ"ז הקשה בשו"ת רע"א (שם), אם נאמר שיש מצות כיבוד אב גם לאחר מיתת אביו כדשנינו "מכבדו בחייו מכבדו במותו", למה אין חיוב לכבד אשת אביו ואחיו הגדול לאחר מיתת אביו, ותי' דיש שני סוגי כבוד: א. דבר שהוא מגביה כבוד אביו, כגון לומר "אבי מורי", וזה שייך לאחר מיתה, ב. לתת נחת רוח לאביו, כגון מאכילו ומשקהו ולמנוע צער ממנו, וזה לא שייך לאחר מותו, וענין כיבוד אשת אביו ואחיו הגדול הוא כדי לתת נחת רוח לאביו, וזה לא שייך לאחר מיתה, דלא איכפת ליה.

מה גדר החיוב לשמוע לצוואת אביו

לפ"ז יש לדון מה גדר החיוב לשמוע לצוואת אביו, דאם החיוב כיבוד אב לאחר מיתה הוא רק לרומם קרנו, אבל אינו חייב לציית לדבריו כיון שאין לו נחת רוח לאחר מיתתו, אי"כ אי"צ לציית לצוואתו, וכן נקט בשו"ת שבות יעקב הנ"ל (ח"א סי' קס"ח), אבל בשו"ת הרדב"ז (ח"ג סי' תקל"ה) ושו"ת מהרשד"ם (יו"ד סי' צ"ה) ושו"ת רע"א הנ"ל ס"ל דחייב לכבדו במותו כמו שכבדו בחייו.

האם בניס חייבים לשמוע לצוואת אביהם בחלוקת הירושה

והנה הפוסקים הביאו כמה וכמה נ"מ לדינא במצות כיבוד אב לאחר מותו. בשו"ת רע"א הנ"ל הסתפק אם הבנים חייבים לציית לאביהם בחלוקת הירושה, דהא קיי"ל כיבוד אב משל אב ולא משל בן, אבל בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' רכ"ד סקט"ז) הוכיח דכיון שהאב ציוה כשהנכסים עדיין היו ברשותו, אין זה נחשב משל בן.

אמירת "הריני כפרת משכבו" בשנה ראשונה

שנינו בקידושין (ל"א:) ונפסק בשו"ע (יו"ד סי' ר"מ ס"ט) שבשנה ראשונה יאמר "הריני כפרת משכבו", בין באב ובין באם משך י"ב חודש, ופרש"י וז"ל עלי יבוא כל רע הראוי לבא על נפשו עכ"ל. הפוסקים דנו אם החיוב הוא דווקא כשאומר דבר שמועה מפיו, או שהחיוב הוא כל פעם שמזכירו אפילו כשאינו אומר שמועה מפיו, ונ"מ לגבי אמירת הכ"מ כשמזכיר אמו שנפטרה, שבדרך כלל אינו אומר שמועה ששמע ממנה. עוד צריך להבין אם באמת כוונתו כמו שפרש"י, בפרט דקיי"ל כיבוד אב משל אב ולא משל בן. עוד צריך להבין למה אומרים אותו י"ב חודש כאשר אומר קדיש רק י"א חודש, ועי' משי"כ באריכות בסוגי' זו במעדני יום טוב (ח"ו סי' ע"א).

קריאת שם ילד ע"ש אביו ואמו

עוד כ' הפוסקים שקריאת שם ע"ש אביו ואמו נכלל במצות כיבוד אב ואם כיון שהוא לטובת נשמתם וזכרם לדור דור (שדי חמד ח"ג עמוד קמ"ד ד"ה ובעיקר - מערכת כ' סוף כלל ק"ד בשם שו"ת שאילת שלום), וע"ע בזוהר הברית (סי' כ"ד אות ג') דנמצא בספרים הקדושים שזה תועלת לנשמה אם קורין בשמו, וע"ע בשו"ת בצל החכמה (ח"ג סי' ק"ח) ושו"ת משנה הלכות (ח"ו סי' רנ"ג), ואם רוצה לקרוא את בנו ע"ש אביו, ואמו רוצה שיוסיף שם גם אחר אביה, עי' שו"ת באר משה (ח"א סי' ס') משי"כ בזה.

האם צריך להתפלל לפני העמוד כשזה יגרום לו נזק או הפסד

בשו"ת רע"א (ח"א סי' ס"ח) מבואר שכיבוד אב משל אב ולא משל בן הוא גם לאחר מיתה, ולפי"ז חידש בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד סי' צ"ו) שאם תפלתו לפני העמוד לע"נ אביו יגרום לו נזק, אינו חייב להתפלל לפני העמוד, כיון דכיבוד אב משל אב ולא משל בן.

פריעת חובות אביו

כ' בשו"ע (ח"מ סי' ק"ז ס"א) שאם האב הניח ירושה של קרקעות או מטלטלין, וגם השאיר חובות, מצוה על הבנים לפרוע חובות אביהם משום כיבוד אב, וכופין ע"ז משום שיש שיעבוד למלוה על נכסי המת, אבל אם לא השאיר ירושה, אינם חייבים לפרוע חובות אביהם, משום שכיבוד אב משל אב ולא משל בן (סמ"ע שם סק"א), אבל הערוה"ש (שם ס"ב) כ' וז"ל ממידת חסידות, כשהבן עשיר והאב יש לו עוון במה שלא שילם, כגון שמקודם היה ביכולתו לשלם ולא רצה, ואח"כ ירד מנכסיו, או שלוה לכתחילה באופן שלא היה לו במה לשלם, דנשאר "לוה רשע ולא ישלם", ראוי להבן להצילו מעונש ולהשוות עם הבעלי חוב שימחלו לו עכ"ל.

החזרת גזילת אביו

שנינו בב"ק (ק"א): שהבן חייב להחזיר מה שאביו או אמו גזלו אם הוא בעין וניכר לרבים מדין מצות כיבוד אב ואם, וכמו"כ לגבי חפצים שאביו לקח ברבית (שו"ע יו"ד סי' קס"א ס"ו), וכל זה רק בתנאי שכבר עשו תשובה, ואע"פ שכיבוד אב משל אב ולא משל בן, מ"מ הסביר הכסף משנה (הל' ממרים פ"ו הי"א), כיון שכבר עשה תשובה ולא הספיק להחזיר, הוי כאילו לא הוריש הדבר הזה לבניו.

קריאת שם ספרו ע"ש אביו ואמו

הכותב ספר, ראוי להזכיר שם אביו, ובהקדמת החוות יאיר כ' שקרא לספרו על שם זקנתו חוה, והנו"ב קרא תשובותיו "נודע ביהודה" ע"ש אביו, וצ"ח ציון לנפש חיה ע"ש אמו, ומרן הג"ר ברוך בער זצ"ל קרא את ספרו "ברכת שמואל" ע"ש אביו.

לימוד תורה וקיום מצוות לע"נ אביו

כ' בזוה"ק (פ' פנחס) שאם הבן הולך בדרך הישר, ועוסק בתורה ובמעשים טובים, גורם שיכבדו את הוריו בעוה"ז בין אנשים, וגם בעולם העליון, ולאחר מיתת אביו חייב הבן בכבודו ביותר, ובפירוש מתוק מדבש שם הסביר דאז האב צריך לכבוד ולטובת הבן יותר מכל אוכל ומשקה בחייו, ובקיצור שו"ע (סי' כ"ו סכ"ב) כ' דאע"פ שאמירת הקדיש והתפילות מועילות לאבות, מ"מ אין אלו העיקר, אלא העיקר הוא שהבנים ילכו באורח מישור, כי בזה מזכה האבות (בשו"ת דברי מלכיאל ח"ד סי' צ"ו שג"כ כ' כעין זה).

והנה בספר יוסף אומץ (ראש הדיינים בפרנקפורט בזמן השלי"ה הק' עמוד שלי"א – ובנדמ"ח עמוד תט"ז) כ' וז"ל הקדישים וברכו וברהמ"ז לאבלים, ידוע שמעלים המת ע"י כן מגיהנום, ולהתפלל התפילה טוב יותר ויותר – אכן תיקון זה אינו אלא לעמי הארצות, אבל לימוד התורה מועיל שבעתיים מכל הנ"ל, וע"י כן מכניסין את המת לגן עדן, ואם הבן מחדש חידושי תורה, אין ערך להכבוד שזוכה אביו ע"י כן בשמים של מעלה עכ"ל. והרב החיד"א ז"ל כתב (במחזיק ברכה או"ח סי' ר"צ סק"ד, ובנחל קדומים פ' קדושים על הפסוק איש אמו ואביו תיראו) וז"ל ורבינו האריז"ל פירש, כי המחדש חידושי תורה בשבת, גורם כבוד גדול לאביו בעוה"ב כמש"כ בזוהר הק', וזה שאמר איש אמו ואביו תיראו, לכבדם ע"י חידושי תורה בשבת, וזהו ואת שבתותי תשמורו עכ"ל.

נתינת צדקה

כ' בשו"ע בהל' יוהכ"פ (סי' תרכ"א ס"ו) שנהגו לידור צדקות ביוהכ"פ עבור המתים, וע"ע ברמ"א בהל' צדקה (יו"ד סי' רמ"ט סט"ז) מה שנוהגים לפסוק צדקה עבור מתים בשעת הזכרת נשמות, מנהג ותיקין הוא ומהני לנשמותיהן.

הזכרת אביו בשמו לאחר מיתתו

כ' בשו"ע (יו"ד סי' ר"מ ס"ב) ולא יקראנו בשמו לא בחייו ולא במותו, אלא אומר אבא מארי, ובפשטות סיבת האיסור היא מדין מורא כיון שהלכה זו מובא בהל' מורא, וגם משמע שהוא איסור

דאורייתא כיון שהרמב"ם (הלי' ממרים פ"ו ה"ג) והשו"ע ביארו בזה מהו מצות מורא אב (ודלא כתפא"י בקידושין פ"א מ"ז אות נ"ד שכתב שלאחר מיתה הוא רק איסור דרבנן).

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעור ממורנו ורבינו

מרא דאתרא דשכונת "אדמור מצאנז-והסביבה"

הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ליל ש"ק פ' ויחי תש"פ

השכרת דירה למחלל שבת

הרבה אברכים שמתחתנים אין להם אפשרות לרכוש דירה במקום מגוריהם, כגון בבני ברק או בירושלים או בקרית ספר, ולכן הם קונים דירה במקום שהמחירים יותר זולים, כאשר כוונתם להשכיר את הדירה, ומדמי השכירות שיקבלו ישלמו חלק מהשכירות במקום מגוריהם. אבל ע"פ רוב, הדירה שרכשו נמצאת במקום שאין אפשרות להשכירה לשומר תורה ומצוות, ויש להסתפק אם מותר להשכיר דירה למחלל שבת, כשמסתבר לומר שידליק את החשמל בשבת, וישתמש במעלית בשבת, ויעשה עוד עבירות בדירה.

נ"מ בין לפני עור ומסייע לידי עוברי עבירה

כדי לדון בשאלה זו יש לחלק בין האיסור של לפני"ע והאיסור של מסייע לפני עוברי עבירה, ונ"מ טובא בחומרת האיסור, וכן בצדדי ההיתרים. שנינו בע"ז (ו): מנין שלא יושיט אדם כוס של יין לנזיר, ואבר מן החי לבני נח, ת"ל "ולפני עור לא תתן מכשול", ובסוגי' שם מבואר דהיינו רק באופן שהנזיר נמצא בצד אחד של הנהר, והיין נמצא בצד השני, והנזיר לא היי יכול לשתות את היין בלי הושטתו ע"י המכשילו, אבל אם הנזיר והיין נמצאים בחד עברא דנהרא, והנזיר היי יכול להשיג את היין גם בלי עזרת המכשילו, בזה אין איסור של לפני עור, אלא שאסור משום מסייע לידי עוברי עבירה, וסיבת האיסור של מסייע היא משום שצריך להפרישו מאיסור מדין ערבות (ע"ש בריטבי"א, ומה"י כ' בשו"ת חת"ס יו"ד סי' י"ט ד"ה ומעתה, אין איסור של מסייע לגוי כיון דאין ערבות לנכרי), או מדין תוכחה (ע"י שו"ת כתב סופר יו"ד סי' פ"ג), או שיש איסור דרבנן דאסמכוה על האיסור של לפני"ע (ב"ח יו"ד סי' ש"ג – ונ"מ טובא דלפי טעם זה יש איסור מסייע גם לגוי, והכי מבואר ברמ"א יו"ד סי' קנ"א ס"א).

שיטת המהרש"ם שמותר להשכיר דירה לספר שמחלל שבת

והנה בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' קפ"ד) נשאל אם מותר להשכיר ביתו ליהודי שהוא ספר, ור"ל הוא גם מגלח אנשים בש"ק בפרהסיא, דגם בחד עברא דנהרא עדיין יש איסור של מסייע לדבר עבירה. המהרש"ם השיב דיש להקל בצירוף כמה סניפים: א. יש להסתפק לגבי כל השכרת בית ליהודי מחלל ש"ק, שמבשל ואופה ועושה עוד מלאכות בבית בשבת, והביא מש"כ בשו"ת כתב סופר (יו"ד סי' פ"ג) ושו"ת בנין ציון (סי' ט"ו) דאינו אסור אא"כ עובר איסור מיד כשמסייע לו (וכן פסק הבה"ל סוסי' קס"ג, דהאיסור של לפני"ע להאכיל למי שלא נטל ידיו, הוא דווקא כשנותן לו כדי שיאכל מיד, אבל כשלוקח הלחם לביתו, מותר ליתן לו, דמי יודע

שיאכל בביתו בלי נט"ו). ב. עוד הוסיף, דבכל איסור של מסייע, היינו דווקא אם יעשה האיסור בגוף הדבר שנותן לחבירו (כגון לתת יין לנוזר, או לתת לחם למי שלא נטל ידיו – ע' רמ"א סוסי" קס"ג), אבל בהשכרת דירה לא יעשה איסור בגוף הדירה אלא באויר שבתוך הדירה.

ג. עוד כ' המהרש"ם דמבואר במו"ק (י"ח): שכותבים בחוה"מ לצורך דבר האבד במועד, שמא ימות הנותן או העדים או הב"ד, וא"כ בנד"ד ג"כ יש להקל להשכיר הדירה למחלל שבת, דשמא השוכר שהוא מחלל שבת יעשה תשובה, ואע"פ דמוכח בנדרים (ס"ה). ובר"ן שם דעשיית תשובה הוי נולד, מ"מ י"ל דתרי מייעוטא, שמא ימות ושמא יעשה תשובה, מצטרפין להקל לענין החשש של מסייע לדבר עבירה, ואע"פ דמוכח בע"ז (כ"ב). דלגבי האיסור דאורייתא של לפני"ע אין לתלות להקל מטעם זה, מ"מ באופן שהוא רק מסייע (משום שהשוכר יש לו בית אחר בעיר), יש להקל. ד. עוד הוסיף, שהוא משכיר לו חדרים אחרים שאין מחללין שבת בהם, ועיקר השכירות הוא לימות החול, וא"כ הרי זה דומה להא דמבואר בב"מ (ל). לגבי אבידה, שאם שטחה לצרכו ולצרכה, אי לאו גזה"כ דאסור בהשבת אבידה, ה"י מותר כשמכוון ביחד לדבר המותר והאסור, ולכן למעשה פסק המהרש"ם דיש להקל.

חילוק בין השכרת דירה למגורים להשכרת דירה לספר

אבל לכאורה יש לחלק קצת בין השכרת דירה בזה"ז למחלל שבת, להשאלה של המהרש"ם, דהרי בזמנינו יש חילול שבת גם בגוף הדירה, כגון בהדלקת החשמל לאור ולמזגן ולמעלית, והשימוש בגז, ואע"פ שבדרך כלל השוכר דירה לתקופה מעביר שם המתחייב לחברת חשמל על שמו, והוא המנוי אצלם, בכל זאת החילול שבת נעשה בגוף הדירה של המשכיר ולא רק באויר של הדירה כמו בשאלה של המהרש"ם. עוד יש להעיר דבשאלה של המהרש"ם, השכיר דירתו לספר, ורק הוא יחלל שבת, ולכן יש מקום להסניף השלישי שלו, שמא ימות ושמא יעשה תשובה, משא"כ כשמשכיר דירתו למשפחה של מחללי שבת, ויש לחוש שכולם יחללו שבת, האם גם התם יש לצרף הסברא להקל שכולם ימותו או כולם יחזרו בתשובה.

שיטת המל"מ בגדר לפני"ע כשיכול להשיג הדבר אצל ישראל אחר

עוד יש להעיר, שהמהרש"ם הדגיש שכל השאלה שלו אינה בדין של לפני"ע, אלא באיסור של מסייע לידי עוברי עבירה, משום שמדובר שם שהספר יש לו בית אחר בעיר, ולפי"ז בנד"ד בדרך כלל מי שבא לשכור את הדירה אין לו דירה אחרת, וא"כ הנידון הוא איסור של לפני"ע, ואע"פ שהשוכר יכול לשכור דירה אחרת מיהודי אחר, אין זה מגרע מחומר האיסור של לפני"ע, משום שאם ישכור מיהודי אחר, אז היהודי השני יעבור על לפני"ע, ואע"פ שהמל"מ (ה"ל מלוה ולוה פ"ד ה"ב) הביא שהפני משה מיקל בזה, אבל מסקנת המל"מ היא דשפיר עובר על לפני"ע בכה"ג (אב"א משום שגם אם ישכור מישראל אחר יש איסור של לפני"ע, ואב"א אפשר שישראל אחר יחזור בו מחמת האיסור, וממילא מי שמשכיר לו עובר על לפני"ע), וכן פסקו החו"ד (יו"ד סי' ק"ס סק"א) ופת"ש (שם סק"א) וברכ"ל (חוי"מ סי' ט' סק"ד) וחכמת אדם (כלל ק"ל סי' ב) ומרן הגריש"א זצ"ל בקובץ תשובות (ח"א סי' מ'), ולפי"ז בנד"ד אע"פ שהשוכר שאינו שומר תורה ומצוות יכול לשכור דירה אחרת מיהודי אחר, אין זה מציל המשכיר מהאיסור של לפני"ע.

אמנם בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' ע"ט סק"ד) הביא שבשו"ת בית יצחק כ' דגם לפי המל"מ, אם היהודי השני שישכיר לו דירה אינו יודע כלל שיש איסור של לפני"ע, לכו"ע אין הישראל הראשון עובר על לפני"ע (ע"ש ראיית הבית יצחק לחידוש זה), וכעין זה כ' בשו"ת חלקת יעקב (ח"א סי' כ"ג סק"ג), דכיון שאחד מסברות המל"מ היא שמא ישראל אחר ימנע מלהשכיר לו מחמת האיסור, א"כ באופן שברור לנו

שהאיסור בודאי ייעשה ע"י ישראל אחר, כגון שיש שם הרבה מחללי שבת, שוב הוי כחד עיברא דנהרא ואין איסור של לפני"ע.

קושי' על חידושו של המהרש"ם דיש להקל משום דשמא השוכר ימות או יחזור בתשובה

עוד העיר בשו"ת מהרש"ג (ח"יב סי' קמ"ד) על מש"כ המהרש"ם דיש להקל משום דתלינן לקולא שמא ימות המחלל שבת או שמא יעשה תשובה, דלא נהירא כלל, דהא דמצינו דחיישינן שמא ימות, היינו רק לחומרא אי חיישינן להכי, אבל להקל משום דתלינן שימות או שיעשה תשובה, זה לא אמר אדם מעולם, ואין מקילין מטעם זה לא בדאורייתא ולא בדרבנן, דהרי גם בהא דקיי"ל בע"ז (כ"ד.) לא ישכיר אדם שדהו לכותי, דאמרינן דאיכא משום לפני"ע, ג"כ יש לתלות שימות או שיעשה תשובה, ולא אמרינן הכי, ולכן כ' המהרש"ג דאע"פ שאין לסמוך על טעם זה של המהרש"ם, מ"מ יש לסמוך על שני טעמים אחרים של המהרש"ם, אב"א דאין כאן משום לפני"ע משום שע"י השכרת דירתו למחלל שבת, לא יעשה המחלל שבת יותר איסורים ממה שהיה עושה אם לא הי' משכיר לו, וכיון דלא שייך כאן לפני"ע, יש כאן רק איסור של מסייע דקיל טפי, ואב"א דאין המחלל שבת עושה איסור בגוף הבית הנשכר. אבל המהרש"ג סיים תשובתו דבודאי לכתחילה ראוי להחמיר בדבר, דאינו נכון שישראל יראה איך ישראל חבירו מחלל שבת, ומ"מ במקום שיש חשש שהשלטונות יקחו הבית ויעשו דברים יותר גרועים בזה (ע"ש השאלה, ששני עורכי דין יהודים שכרו ממנו הדירה, וכתבו חוזה ביניהם), שוא"ת עדיף.

שיטת המנחת שלמה דיש להקל להשכיר דירה למחלל שבת

אבל יש לציין שבשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' ל"ה סק"ב) הביא כמה דוגמאות של דברים שאין בהם משום לפני"ע, וביניהם גם הביא מי שמשכיר בית לעברין, אע"פ שבלי הבית לא הי' עובר עבירות מסויימות, והסביר כוונתו (שם ח"יב סי' צ"ז סק"ה) דמי שמשכיר דירה לעברין, הלא הוא יחלל שבת בכל מקום שהוא, ולכן אע"פ שע"י השכרת הדירה לו, אפשר הוא ירבה בעבירות ר"ל, מ"מ הבית עצמו אינו חפצא דאיסורא כמו בהושטת יין לנזיר, וממילא כיון שהמשכיר אינו מסייע בעצם עשיית העבירה, וגם יש קצת ספק שמא לא ירבה, אין צריך להמנע מלהשכיר בית למחלל שבת בסביבה חילונית של מחללי שבת, ומ"מ אינו נכון להכניס מחלל שבת בתוך בנין שגרים שם יהודים שומרי תורה ומצוות.

מרבה בשיעורים באיסור של לפני"ע

אמנם יש לדון טובא בדבריו, דהרי הבן איש חי דן (בספר רב ברכות מערכת ל' אות ג') אם חושאב"ס יכול ללכת לרופא מומר בשבת, כשיודע שבודאי יכתוב לו מרשם לתרופות, ודן שם אם יש בזה איסור של לפני"ע (וממילא אסור ללכת אליו), או רק מסייע (וא"כ לשיטת הש"ך והדגומ"ר יש להקל כיון דס"ל שאין איסור מסייע במומר), והביא הגמ' בב"מ (ה:) דסתם רועה פסול לעדות כיון שמרעה בהמותיו בשדות אסורים, ומיירי בבהמות שלו, דאי בהמות דידן אן חיותא לרועה היכי מסרינן, הא כ' "לפני עור לא תתן מכשול", והסביר הריטב"א, אע"ג דאית ליה בהמות דידי, ובלא בהמות דידן מצי עביד איסורא, וממילא אין לפני"ע, מ"מ אין לגרום איסור, דמסייע לידי עוברי עבירה איכא.

לפ"ז אם היה עובר האיסור בלא"ה, אין איסור לפני"ע כשגורם לו להרבות באיסורים, וא"כ י"ל שמותר לחושאב"ס ללכת לרופא מומחה, כיון שכותב מרשמים בלא"ה לחולים אחרים. אבל צריך להבין טובא סברת הריטב"א, דהרי כל בהמה נוספת היא מכשול חדש, והרי זה דומה למי שנותן יין לנזיר כשיש לפניו עוד הרבה בקבוקי יין, דבודאי יש איסור בזה, ותי' הגר"ש קלוגר זצ"ל (שו"ת טוב טעם ודעת מהדורא ג' ח"יב סי' ל"ב) דמרבה בשיעורים אסור בפני"ע, אבל בריטב"א הנ"ל מיירי באופן שבהמותיו של הרועה היו אוכלים הכל, וגוזלים הכל, ורק בכה"ג היקל הריטב"א, ולפ"ז אין להתיר לחושאב"ס

ללכת לרופא מומר כשיודע שיכתוב לו מרשם בשבת, והביא מש"כ הברכ"י (חוי"מ סי' ט' סק"ג) דאע"פ שמבואר בריטב"א בע"ז (ו): שאם מכשילים השני להרבות באיסור אין בזה משום לפני"ע, היינו רק באופן שהוספת האיסור אינה ענין חלוק ונפרד מהאיסור שיש לו, דהכל מעשה אחד הוא, משא"כ כאשר ההוספה היא דבר נפרד מהאיסור, בודאי אסור (יש לציין שבשו"ת מחנה חיים ח"א סי' מ"ה, ואג"מ או"ח ח"ב סי' פ' הבינו שהריטב"א ס"ל דכל תוספת איסור אין בו משום לפני"ע ואכמ"ל). לפ"ז בנד"ד שהמומר מחלל שבת בלא"ה, ואין כאן תוספת איסור בהשכרת הדירה, אפשר יש להקל.

סברת האג"מ להקל וחילוק בין חו"ל לא"י

באג"מ (או"ח ח"ב סי' ס"ה) ג"כ נשאל, אם מותר להשכיר דירתו למחללי שבת שישתמשו במים חמים בש"ק, וכ' שם דכיון שברור שיכולים להשיג דירות אחרות, ממילא אין איסור של לפני"ע, אמנם יש איסור של מסייע, מ"מ שאני הכא דהרי לשיטת הש"ך (יו"ד סי' קנ"א סק"ו) ודגול מרבבה אין איסור מסייע כשהוא עובר במזיד.

אבל לכאורה היתר זה אינו נוגע כאן בא"י, דבחוו"ל יוכל להשיג דירה מגוי, ורק בכה"ג ס"ל לאג"מ דאם היהודי משכיר לו אין איסור של לפני"ע, רק של מסייע, משא"כ כאן בא"י שתמיד המשכיר הוא יהודי, לפי המל"מ הנ"ל יש בזה משום לפני"ע, אא"כ ננקוט כמו החידוש של המנח"י בשם הבית יצחק, שאם היהודי השני לא יודע שיש לאו דלפני"ע לכו"ע אין הראשון עובר על לפני"ע.

ראי" ממתני' שאין איסור לפני"ע קודם זמן האיסור

והנה שנינו בשביעית (פ"ה מ"ו) דאסור למכור כלים לחשוד על השביעית בשביעית, אבל מדויק מזה שקודם שביעית מותר, וצריך להבין דהרי גם בשביעית אינו מסייעו ממש בזמן האיסור כיון שאינו עובד עמו, ורק אח"כ הולך החשוד ועובד עם הכלים בשביעית, אא"כ נאמר דמיירי בתרי עברי דנהרא, דבכה"ג אסור גם קודם זמן איסורו משום שהוא איסור של לפני"ע ולא רק של מסייע.

שיטת מרן החזו"א זצ"ל דיש להקל לפני זמן האיסור כדי למנוע שנאה

אמנם מפורסמים דברי החזו"א (שביעית סי' י"ב סק"ט) וז"ל ונראה דהא דהקילו חכמים בספק, אע"ג דספק מכשול ודאי אסור ליתן לפני"ע והיה ראוי להחמיר בספיקות, משום שאם באנו להחמיר בספיקות, נמי נעשה מכשול שנמנע חסד ודרכי חיים ושלוש מעצמנו ומהם, והם רק ע"ה וחייבים אנו להחיותם ולהיטיב עמם, וכש"כ שלא להרבות שנאה ותחרות בינינו וביניהם, ועוברים על "לא תשנא" ועוד כמה לאווין, שאין איסורן קל מאיסור זה שאנו באין להציל אותו ממנו... והלכך שקלו חכמים בפלס עד כמה שיש להתנהג לקונסם ולמשוך ידינו מהם, ושלא נגרום מכשולים יותר גדולים להם ולנו, והכריעו לאסור למכור להם בזמן שהוא ודאי עבירה, ולהתיר בספק, וזה דרך הממוצעת והישרה, והיינו נמי טעמא דשרינן בשעה שאין האיסור עדיין מוכן, כמו שמותר למכור שדה לחשוד על המעשר, ולא נאסר אלא לאחר שיגיע לעונת המעשרות בעם הארץ עכ"ל.

שיטת מרן הגרשז"א זצ"ל לכבד אורח מכובד באוכל אע"פ שלא יברך כדי למנוע עבירה יותר גדולה

הרי מבואר שמרן החזו"א זצ"ל ס"ל דיש איסור של לפני"ע גם לפני זמן האיסור, ובכל זאת צריכים לשקול בפלס אם ראוי להחמיר כדי שלא לגרום איסורים יותר חמורים, וע"ע בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' ל"ה) שחידש שאם אורח חשוב מגיע אליו ואינו שומר תורה ומצוות עדיין, ואם בעה"ב לא יתנהג עמו בנימוס המקובל לכבדו באוכל ושתיה משום שאינו נוטל ידיו ומברך, וכמו"כ אפילו אם יבקש ממנו בצורה מכובדת ליטול ידיו ולברך, יראה האורח הדבר כפגיעה בכבודו וזה ירגיז אותו מאוד,

ויתכן שבגלל זה יתרחק יותר מהתורה, וגם יבוא לידי כעס ושנאה על כל ההולכים בדרך התורה, נכון לכבדו באכילה ובשתיה ולא לחשוש משום לפניי, ואע"פ דלא אמרינן שיעשה איסורא זוטא כדי להציל אחרים מאיסורה רבה, כאן הואיל והאיסור לכבדו באוכל ושתיה הוא לפניי, ואם לא יתן לו מכשילו בעבירה יותר גדולה, נמצא שאם מכבדו אין כאן שום "מכשול" אלא, הצלה ממכשול, ומה"ט מי שרואה שחבירו רוצה לשתות יין של ערלה, ואינו יכול למונעו אא"כ יחליפנו ביין של טבל, דאין כאן שום איסור, משום שאינו מכשילו אלא מצילו.

להשכיר דירה בבנין שאין שם מעלית למחלל שבת שהיה דר בדירה שיש שם מעלית

לשיטת מרן הגרשז"א זצ"ל יש מקום לומר, שאם המחלל שבת הי' גר עד עכשיו בבנין שיש שם מעלית, ואילו בבנין של המשכיר החדש אין שם מעלית, אפשר בכה"ג כשמשכיר לו דירה, גם אם יודע שיחלל שבת בדירה, אבל כיון שמצילו מאיסורים נוספים של השימוש במעלית בשבת, אין זה נחשב כ"מכשילו" אלא כ"מצילו" מעבירה.

שיטת הבאר משה דלפני זמן האיסור מותר להשכיר לו דירה כשיש ספק אם יחלל שבת

כעין סברא זו כי בשו"ת באר משה (ח"ה סי' צ"ה) שדן בשאלה דידן, והקשה שבמקום שיש שם מעלית, ואין בידו למונעו מלהשתמש בה בשבת, צע"ג אם שרי להשכיר לו דירה בבית זה, ולמעשה פסק (שם ח"ז בקונטרס על עלקטריק סי' ע"ו) שאי אפשר לאוסרו, דהרי הש"ך ודגו"מ (יו"ד סי' קנ"א) ס"ל דאין איסור מסייע במומר, ואע"פ שהמ"א (סי' שמ"ז סק"ד) אוסר מסייע גם במומר, שאני הכא שמשכיר לו דירה בימות החול, אלא שאח"כ אדעתיה דנפשיה משתמש בה גם בשבת, ובכה"ג אין אפילו איסור מסייע, והביא ראיי' לדבר מסברא, וכי נימא שחנות למוצרי חשמל אסור למכור מוצרי חשמל למחלל שבת שמא ישתמש בהם גם בשבת, ואין זה דומה לכלי מחרישה שאסור למכור או להשאל בשביעית למי שחשוד על השביעית, דהתם בודאי ישתמש בו בשביעית, ואדרבה משם ראייה להקל בנד"ד, דרק התם שמשכיר המחרישה בשביעית אסור, אבל מותר להשכירה לפני שביעית, וע' בשו"ת נחלת אליהו (הג"ר אליהו דושניצר זצ"ל סי' ל"ו – ובנדמ"ח עמוד שי"א אות מ"ט) שכבר הביא ראיי' זו, ולכן התיר להשכיר דירה למחלל שבת כיון שמשכיר לו קודם זמן איסורו, ואמנם העיר שם דאולי יש לחלק בין מוכר לשוכר, אבל בסו"ד כי דאם יש לתלות שיעשה בהיתר, אם מצוי שיהיה כן, תלינן בהיתר, וממילא אח"כ בעת שהוא משתמש בחשמל בשבת אין איסור על הבעלים אם אינו יכול למחות בו, ולכאורה לפי דבריו, במקום שאין לתלות שהשוכר החילוני ימנע מלחלל שבת בדירה, אין להקל.

חידוש התורת זרעים ודרך אמונה שאין היתר להשאל ולהשכיר איסור לפני זמן איסורו

אבל יש להעיר על היתר זה, לפמשי"כ בתורת זרעים (שביעית פ"ה מ"ו) דכל ההיתר הוא למכור כלי אומן לחשוד לפני שביעית (מתני' שם), וכן למכור פירותיו למי שאינו נאמן על המעשרות לפני שיגיעו לעונת המעשרות (מעשרות פ"ה מ"ז), אבל שאלה ושכירות אסור גם לפני שביעית אם הם כלים המיוחדים לעבירה, דכיון דשאלה ושכירות לא קניא, נמצא שמשתמש בשביעית בכלים של המשאל ואז נחשב כמסייע לידי עוברי עבירה, והביא דהכי משמע גם במ"א (סי' שמ"ז סק"ד) שאסור להשאל כלים לפני שבת למי שחשוד לעשות בהם מלאכה בשבת, וכן נקט בדרך אמונה (הל' מעשר פ"ב סקפ"ג והל' שמיטה פ"ח סק"ח – וצ"ע שם דהכי גם משמע בחזו"א בשביעית סי' י"ב סק"ט). שוב ראיתי שבשו"ת מנחת אשר (ח"ב סי' ל' סק"ה) ג"כ נקט דכל הנידון במתני' בשביעית הוא מכירה, אבל שאלה ושכירות אסור, דכיון שהמומר השוכר או השואל עושה איסור בשלו, גם הוא שותף בדבר עבירה ועובר בלפניי.

שיטת האג"מ שאין איסור ליתן למומר דבר שעומד לשימוש של היתר

והנה אע"פ שהש"ך ודגו"מ ס"ל שאין איסור מסייע במומר, אבל מבואר במ"א (סי' שמי"ז סק"ד) דגם בישראל מומר יש איסור של מסייע לידי עובר עבירה, וכן החמירו החוות יאיר (סי' קפ"ה) ושו"ת כת"ס (או"ח סי' פ"ג) ושו"ת בנין ציון (סי' ט"ו) ושו"ע הרב (סי' שמי"ז סי"ג), אבל האג"מ (יו"ד ח"א סי' ע"ב) הסביר דהיינו דווקא כשנותן לו דבר לעבור העבירה בו, אבל כשנותן לו דבר שעומד לשימוש של היתר, ליכא איסור כלל, דאם לא נאמר כן, יהיה אסור למכור סירים לבשל בהם, שמא הלוקח יבשל בהם בשבת.

בשו"ת דברי יציב (או"ח סי' ק"ו) כ' דלא שמענו מעולם לאסור להשכיר דירות וחנויות למחללי שבת, ופוק חזי מאי עמא דבר.

להשכיר דבר שאינו מיוחד לעבירה

והנה באג"מ (יו"ד ח"א סי' ע"ב) נשאל אם מותר לעשות קייטרינג לחתונה שרוקדים שם בתערובת, ובתו"ד כ' דאפשר מותר ליתן חפץ שאינו מיוחד לעבירה, לחשוד שישתמשו בו להיתר ולאיסור, ואמנם כ' בעצמו (שם או"ח ח"ב סי' ס"ב) שאין היתר זה ברור, אבל אין למחות ביד המקילים לצורך פרנסתם, והוסיף (סי' פ') דאם יש הפסד גדול יש לסמוך ע"ז להתיר (עי' שו"ת מהרי"ל דיסקין קי"א סי' קמ"ה דכשיש הפסד ממון אין איסור לפני"ע), ונ"מ טובא בנד"ד שרוצה להשכיר דירה למחלל שבת, כיון שאינה מיוחדת לעבירה, ומשתמשים בה להיתר ולאיסור, ויש צורך בדבר לצורך שכירות דירתם (שבשכירות שמקבלים מהדירות הללו ישלמו השכירות לדירה שהבעלים גרים שם). אמנם אם השאלה היא אם לכתחילה לקנות במקום שיצטרך להזדקק להיתר זה, אפשר לא שייך הני סברות להקל לפי האג"מ וצ"ע.

סברות להחמיר דאין לסמוך על הפוסקים שאין איסור מסייע במומר

מאידך גיסא יש לציין דגם לפי הש"ך ודעימיה דס"ל שאין איסור מסייע במומר, בשלמא אם מחלל שבת בזה"ז דינו כמומר, אבל מרן החזו"א זצ"ל ועוד פוסקים ס"ל שהם בגדר תינוק שנשבו (עי' דרך שיחה ח"ב עמוד תנ"ו – תנ"ז) מלבד מי שידע ושנה ופירש, וא"כ אין להם היתר של מומר שיצא מכלל עמיתך, ולפ"ז לא שייך ההיתר של הש"ך. עוד יש להעיר, דגם אם מחלל שבת דינו כמומר, אפשר היינו דווקא לחומרא שיינו יין נסך, ואין לחלל שבת להצילו, אבל לא להקל שיהי' מותר לסייע להם, ומה שהקילו הש"ך ודגו"מ שאין איסור מסייע במומר, היינו במומר לע"ז.

פשטות שיטת המ"ב דאסור להשכיר דירה למומר

אבל במ"ב (סי' רמ"ג סק"ב) משמע דאסור להשכיר דירה למחלל שבת, דהרי נפסק בשו"ע (שם ס"א) לא ישכיר אדם מרחץ שלו לאינו יהודי מפני שנקרא על שמו, ואינו יהודי זה עושה מלאכה בו בשבת, וכי המ"ב (סק"ב) דכשי"כ דאסור להשכיר לישראל מומר, דעובר נמי משום לפני"ע. עוד יש לציין שהמ"ב (סי' שמי"ז סק"ז) פסק כשיטת המ"א שם דגם באופן שיש איסור של מסייע ואין איסור של לפני"ע, כגון שגם בלעדיו היה יכול לעבור האיסור, בכל זאת מומר דיני כישראל לגבי זה (פי' דס"ל כשיטת המלי"מ ולא כשיטת הפני משה), והשעה"צ שם העיר דזה דלא כשיטת הש"ך (יו"ד סי' קנ"א סק"ו) שמיקל בזה.

עוד יש לציין שהמ"ב שם כ' בשם המ"א דאסור להשאיל כלי מלאכה אם הוא חשוד לעשות מלאכה בהם בשבת, אם לא שיש לתלות שיעשה בה מלאכת היתר, ודווקא בדבר מצוי, אבל אם המלאכת היתר אינו מצוי לעשות, אין תולין בה. לפ"ז יש לדון בנד"ד, שאמנם משכיר לו את הדירה גם לימות השבוע, אבל החילוני גם חשוד, ומסתמא הרבה יותר מסתם חשוד, שיחלל שבת שם, ואע"פ שמשכיר לו לפני שבת, בכל זאת החמיר המ"ב דלא כשיטת המקילים כשמשכיר לו לפני זמן איסורו.

עוד כי רבינו החפץ חיים זצ"ל (במכתבי החפץ חיים מכתב כ"ז) וז"ל הנה אחד שאלני אם מותר להשהות בביתו או בחצירו מי שיש לו שם עסק שהוא מחלל שבת בפרהסיא, לדעתי פשוט דאסור, דהוא מכין לו סיבת העבירה ע"י שמשכיר לו המקום לזה, והוא בכלל לפני עור, דאם ישכור מישראל במקום אחר יעבור אותו ישראל, ולא פחות זה ממי שמשכיר מקום בחצירו לבית הזונות ר"ל, דשם הוא עון כרת וכאן עון סקילה, ובפרט דהוא בפרהסיא והוא חילול השם גדול, ע"כ פשוט שהוא איסור גמור ולא עכברא גנב אלא חורא גנב. ואף לדור בסמוך לו אין נכון כדי שלא ילמוד ממעשיו (ע' עירובין פרק הדר), וכש"כ להשכיר מקום בחצירו. והמעות שמשכירין בדברים שיש בהם סיוע לחילול שבת לא יהיה בהם שום הצלחה. וע"כ כל מי שירא לנפשו יהיה זהיר מאוד מאוד שלא יהיה מסייע לעוברי עבירה, ובפרט עבירה חמורה כזו שהמחלל שבת כעובד עכו"ם כידוע, והשומע יתברך מאלוקי השמים ויהי' נכסיו מצליחים אמן. נאום ישראל מאיר הכהן מראדין מח"ס חפץ חיים ומשנה ברורה עכ"ל. אבל יש לחלק, דהתם מיירי שמשכיר מקום לעסק שמחלל שבת בפרהסיא, משא"כ בנד"ד שאינו משכיר מפורש לצורך זה, וגם אם יחלל שבת שם אינו בפרהסיא.

שיטת מרן הגר"א קוטלר זצ"ל

בשו"ת משנת רבי אהרן (או"ח סי' ג') ג"כ דן בשאלה זו, ופסק שאם השוכר אינו יכול להשיג במקום אחר אצל גוי, אסור להשכיר לו מה"ת, גם אם יכול לשכור אצל ישראל אחר, ובסו"ד כי וז"ל כל זה מצד הלכה, אבל ודאי ראוי לכל מי שיש לו יראת שמים לחוש לכבוד השי"ת ולכבוד השבת, ולא להיות ח"ו מסייע כל דהו בחילול שבת עכ"ל.

שיטת מרן הגריש"א זצ"ל בענין השכרת דירה למחלל שבת

מרן הגריש"א זצ"ל נשאל, אם קנה דירה להשקעה במקומות חילוניים, האם יש בעיה להשכיר דירה לחילוני, וענה שהמהרש"ם שהיקל בזה קשה, אבל אם קשה להשכיר לשומר תורה ומצוות, אפשר להסתמך על המהרש"ם כיון שבין כך ובין כך החילוני יעשה עבירות גם בלי ההשכרה הזו, אבל לכתחילה צריך להשתדל שלא להסתמך על הקולא של המהרש"ם (הובא במשנת איש עמוד ר"א).

יש להוסיף מש"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' רנ"ו סק"ב) בענין לשלוח הזמנה לשמחה בשבת למי שאינו שומר תורה ומצוות, וקרוב לודאי שיבוא בשבת ע"י חילול שבת, דאע"פ שאסור להזמין משום סרך חילול ה' ומסייע לידי עוברי עבירה, מ"מ לכל הפחות יכתוב בהזמנה שאסור לבא בשבת רק ברגל כהלכה, אבל אפשר בנד"ד צריך להחמיר משום שאין הנידון של שבת אחת, אלא לכל תקופת השכירות.

סיכום לדינא

תבנא לדינא, נחלקו גדולי הפוסקים אם מותר להשכיר דירה למחלל שבת (שמסתמא יחלל שבת בדירה בהדלקת האור והדלקת המזגן ושימוש במעלית), כשאין לו דירה משלו שיוכל להשאר שם, ויצטרך לשכור דירה מיהודי אחר, ואין לו אפשרות לשכור דירה מגוי, דמצד אחד יש כמה סניפים להקל: א. אינו נותן לו חפצא דאיסורא, אלא חפצא דהתירא ששייך לעשות בו איסור, ובזה יש לתלות דאולי לא יחלל שבת, עכ"פ לא יותר ממה שמחלל לפני ששוכר הדירה (שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' ל"ה וח"ב סי' צ"ז). ב. מותר להושיט חפץ שמיועד להיתר ולאיסור גם אם השני ודאי יכשל, ובפרט במקום הפסד מרובה כיון שכוונת המשכיר לדבר היתר (אג"מ או"ח ח"ב סי' ס"ו). ג. גם לשיטת המל"מ שהמשכיר עובר בלפני"ע אע"פ שהשוכר יכול לשכור דירה מישראל אחר, מ"מ אם הישראל האחר הוא שוגג (סברת הבית יצחק) או שבודאי ישכיר לו (סברת החלקת יעקב), המשכיר רק נחשב כמסייע, ואז יש לצרף כמה סניפים להקל, אבי"א דאין איסור

מסייע במומר (שיך ודגוי"מ – דלא כמ"א וכת"ס ובנין ציון ושו"ע הרב ומ"ב), ואב"א אין איסור מסייע כשהוא לפני זמן האיסור (שו"ת כת"ס ובנין ציון - דלא כמ"ב), ואב"א שמא השוכר יחזור בתשובה (מהרש"ם).

אבל פוסקים אחרים ס"ל דיש להחמיר, וכן פשטות לשון המ"ב (סי' רמ"ג סק"ב), דהרי לתלות שהשוכר לא יחלל שבת דחוק מאוד, ובפרט שההיתרים של מסייע למומר, או לפני זמן האיסור, אינם מוסכמים, בפרט שיי"א שההיתר הוא רק במכירה ולא בשכירות, ועוד דלא מצאנו הסברא שמא יחזור בתשובה או שמא ימות לקולא אלא לחומרא.

ניתן לצפות ולהוריד את כל שיעורי מרן הרב שליט"א באתרנו:
<http://pninim.co.il/> תחת הלינק: שיעורי הגאון רבי יום טוב זנגר.